

Ikkevold og nedrustning - teori og praksis

Kursperm for fredsundervisere – Del III

Den Globale Fredsskole

- et samarbeid mellom Norges Fredslag og Internasjonalt Utvalg for Folkehøgskolene -

Innholdsfortegnelse

1.	IKKEVOLDELIG STRATEGI OG AKSJONISME	3
1.1	Kilder til politisk makt	4
1.2	Ikkevoldelig strategi	5
1.3	Ikkevoldelig aksjonisme	7
1.4	Lidelse, frykt, vold og moral	8
	RESSURSER	10
	ØVELSER TIL KAP. 1	11
2.	IKKEVOLDELIG KOMMUNIKASJON	15
2.1	Fakta og observasjon	16
2.2	Følelser	17
2.3	Behov	17
2.4	Forespørsel og ønske	18
	RESSURSER	19
	ØVELSER TIL KAP. 2	20
3.	GLOBAL NEDRUSTNING	22
3.1	Nedrustning i teorien	22
3.2	Nedrustning i praksis	26
4.	BEVÆPNING AV KLODEN: VÅPENHANDEL	27
4.1	Utvikling i Afrika	27
4.2	Våpnenes opprinnelse	28
4.3	Våpenomløpet	29
4.4	Hva kan gjøres?	30
	RESSURSER	32
	ØVELSER TIL KAP. 3 OG 4	34

Ansvarlig redaktør: Sofie Changezi.

*Bidragstere: Tor Kristian Birkeland, Trond K. Botnen,
Ingrid Brudevoll, Ola Knutson Østerdal.*

Grafisk utforming: Læringsentreprenørene (www.lent.no)

Takk til:

*Internasjonalt Utvalg for Folkehøgskolen for innspill til arbeidet.
NORAD for økonomisk støtte.*

1

Ikkevoldelig strategi og aksjonisme

*“Justice and power must be brought together,
so that whatever is just may be powerful, and whatever is powerful may be just”*

Pascal

Ville det ikke vært fantastisk om vi levde i en verden der ubevæpnede sivile hadde makt til å avsette diktatorer? Eller en verden der okkupasjonsstyrker ble jaget på dør uten at et skudd ble avfyrt? Eller en verden der undertrykte folk kunne kreve sin rett og få den innvilget uten at undertrykkerne måtte frykte hevn? En verden der den ultimate makt ikke ligger i kuler og krutt, men hos folk flest? Men hvordan kan denne utopien bli virkelighet?

Denne utopien ER virkelighet. Det som er beskrevet over har skjedd flere ganger bare de siste 100 årene. De kommunistiske diktaturene i Polen, Ungarn, Øst-Tyskland og Tsjekkoslovakia ble knust av fløyelsrevolusjonene i 1989. Studentorganisasjonen OTPOR var sentrale i opprørene som avsatt Milosevic i 2001. Gandhis kamp for indisk uavhengighet ble kronet med seier nesten 20 år etter saltmarsjen i 1930. Libaneserne kastet de syriske troppene på dør i 2005 gjennom fredelige demonstrasjoner. I den sørafrikanske kampen mot apartheid var det voldelige opprøret ubetydelig, mens det var ikkevoldelige aksjoner som gjorde slutt på apartheidregimet. Martin Luther King jr ledet en kamp for fargedes rettigheter i USA, landet som nå har valgt sin første fargede president, før noe land i Europa har klart noe lignende.

Cedars Revolution i Libanon
Foto: Christel Abi Fadel

1.1

Kilder til politisk makt

"Even so tyrants ... the more is given them, they more they are obeyed, so much the more do they fortify themselves, become stronger and more able to annihilate and destroy. If nothing be given them, if they be not obeyed, without fighting, without striking a blow, they remain naked, disarmed and are nothing – like as the root of a tree, receiving no moisture or nourishment, becomes dry and dead."

Etienne de la Boétie, 1577

Etienne de la Boétie forsto allerede for over 400 år siden at kuler og krutt ikke er det ultimate maktmiddel. Kuler og krutt er ufarlig uten mennesker som bruker dem. Ledere er avhengige av lydighet hos militære, politi og andre deler av sikkerhetsapparatet for å kunne bruke voldsmakt. Den ultimate makten sitter derfor hos alle menneskene som diktatoren, juntaen eller okkupanten er avhengig av, fordi disse menneskene har makt til å nekte å utføre ordre. Den amerikanske forskeren Gene Sharp, som har dannet skole innenfor ikkevoldsteori, kaller disse maktinstitusjonene "Pillars of Support", eller støttepilarer. Hvis man klarer å frata lederne deres støttepilarer, blir de "nakne, avvæpnet og null og niks", for å sitere de la Boétie.

Strategisk ikkevoldelig tenkning baserer seg derfor på en tydelig maktteori. Den forutsetter at makt aldri er monolittisk, men at en hver leder må basere sin makt på aktivt samarbeid og lydighet fra støttepilarer i samfunnet. Og disse støttepilarene består av mennesker som du og jeg – med drømmer, håp, verdier og moral, men også frykt, grådighet og egoisme. Gene Sharp mener at lederne kan trekke på seks typer politisk autoritet for å beholde kontrollen over maktsapparatet.

6 typer politisk makt:

1. Autoritet/legitimitet, som gjør at folk adlyder uten å trues til det
2. Menneskelige ressurser, som assisterer lederne, og deres institusjoner
3. Kunnskap og ferdigheter, som tilhører disse menneskene og institusjonene
4. Ikke-målbare faktorer, som for eksempel psykologiske og ideologiske
5. Materielle ressurser, av alle typer
6. Sanksjoner, som kan framtvinge lydighet

Gene Sharp

Ikkevoldelig strategi må basere seg på å underminere lederne kontroll over disse kildene til makt. Slik blir lederen fratatt den lydighet og samarbeidsvilje som opprettholder makten.

1.2

Ikkevoldelig strategi

"For us to struggle, the forces being so unequal, must appear insane. But if we consider our opponent's means of strife and our own, it is not our intention to fight that will seem absurd, but that the thing we mean to fight will still exist. They have millions of money and millions of obedient soldiers; we have only one thing, but that is the most powerful thing in the world – Truth."
Leo Tolstoj

Det er mange ulike årsaker til at mennesker adlyder ledere – grunnen kan spenne fra ren egoisme og opportuniste til frykt for konsekvenser av ikke å adlyde eller at man i det hele ikke ser at man har noe valg. For å frata lederen lydighet og samarbeidsvilje er det derfor nødvendig å gi hver enkelt tro på at han/hun faktisk har makt til å foreta et valg. Mahatma Gandhi mente at dette krever holdningsendring på tre områder.

Holdningsendringer som skaper ikkevold:

1. En psykologisk endring fra passiv underkastelse til selvrespekt og mot
2. Erkjennelse av at det er undersåttens assistanse som gjør det mulig for regimet å eksistere
3. Bygging av en vilje til å trekke tilbake samarbeid og lydighet

Mahatma Gandhi

Når disse tre stegene er oppnådd for tilstrekkelig mange, er neste skritt å overføre dette i ikkevoldelig handling som faktisk fjerner regimets tilgang på samarbeid og lydighet, og dermed fratar deres makt. Gene Sharp viser til fire endringsmekanismer som kan føre til suksess for en ikkevoldelig bevegelse.

4 endringsmekanismer:

1. Konvertering finner sted når regimet, eller tilstrekkelig mange av deres støttespillere, endrer sine standpunkter og støtter ikkevoldsbevegelsens krav
2. Tilpasning finner sted når begge parter kompromisser på spørsmål som ikke involverer fundamentale prinsipper
3. Tvang finner sted når regimet har mistet sin maktbase i en slik grad at de har mistet kontroll over situasjonen og er tvunget til å gi etter.
4. Disintegrering, en ekstrem variant av tvang, gjør at regimet rett og slett går i oppløsning

Gene Sharp

Eksempler på endring

Gandhi hadde stor tro på konvertering, og mente at man gjennom ikkevoldelige aksjoner kunne avsløre urettferdighet og undertrykkelse i en slik grad at det ble åpenbart for alle at aksjonistenes krav var rettferdige og riktige. Det siste århundrets erfaring har imidlertid vist at der ikkevoldelige kampanjer har lyktes, har det oftere vært gjennom de tre andre mekanismene enn gjennom at et regime har innsett sine feil og vendt om. Imidlertid kan konvertering være svært viktig i forhold til å undergrave et regimes støtte i den generelle befolkningen, og blant tredjeparter, særlig internasjonalt.

De vanligste mekanismene er nok tilpasning og tvang, ofte i kombinasjon. Regimet i Ukraina ble for eksempel under Oransjerevolusjonen presset til å godta et omvalg der de ikke kunne manipulere resultatet. Amerikanske politikere ble presset i en slik grad at de så de som mest fornuftig å gå med på borgerrettighetsbevegelsens krav på 60-tallet. Frederik de Klerk så det som mest fornuftig å framforhandle en slutt på apartheid, stilt under kombinert press fra den svarte majoriteten og boikott fra det internasjonale samfunn.

Men også den mest ekstreme formen, disintegrering, finnes det mange eksempler på at har blitt framtvinget ved ikkevoldelig kamp. Milosevic-regimet i Serbia disintegrerte i 2001, Kong Gyanendra hadde intet annet valg enn å gi fra seg makten i Nepal i 2006, og kuppmakerne i Sovjetunionen kastet inn håndkleet etter ca. en uke i 1991, stilt overfor folkets (og deler av militærets) støtte til Boris Jeltsin.

*Fredsmarsj i Colombia i protest mot kidnappinger.
Foto: Lisa Lunberg*

1.3

Ikkevoldelig aksjonisme

“Those who make peaceful revolution impossible will make violent revolution inevitable.”

John F. Kennedy

Ikkevoldelige kampanjer er krig uten våpen, og som enhver militær kampanje må den planlegges nøye. Ens egne og motstanderes sterke og svake sider må analyseres, og man må prøve å utnytte egne sterke sider og motpartens svake. Man må mobilisere menneskelige, materielle og finansielle ressurser, gi opplæring, og tenke på logistikk og informasjonsarbeid.

I et demokrati som Norge faller de aller fleste politiske påvirknings-, informasjons-, lobby- og til og med valgkampanjer inn under kategorien ikkevoldelige kampanjer. Likevel er det ikke vanligvis dette vi tenker på når vi snakker om ikkevoldelig aksjonisme. Det er to grunner til dette:

1. Ikkevoldelig aksjonisme foregår i samfunn der denne typen demokratiske ytringer er forbudt og blir møtt med undertrykkelse.
2. Ikkevoldelig aksjonisme tar ofte i bruk en rekke virkemidler som er mer vidtrekkende enn påvirkning, lobby og informasjonsarbeid.

Det er ikke nødvendig at begge kriterier skal være oppfylt. I Norge vil for eksempel sultestreik mot utkastelse av asylsøkere være ikkevoldelig aksjonisme, det samme vil mange sivile ulydighetsaksjoner fra for eksempel Natur og Ungdom og Bellona. Den mest ustrakte bruken av slike virkemidler innen ikkevoldelig aksjonisme i Norge så vi under de såkalte Alta-aksjonene i 1980.

I et totalitært regime, på den annen side, kan en fredelig demonstrasjon, et åpent brev til presidenten eller en Internet-blogg om menneskerettigheter være langt mer drastiske – og langt farligere for dem som gjør det – enn de nevnte aksjonene vil være i Norge. Gene Sharp skiller mellom tre hovedkategorier av ikkevoldelig aksjonisme.

3 kategorier for ikkevoldelig aksjonisme:

1. Ikkevoldelig protest og overtalelse, som i hovedsak er å uttrykke et standpunkt gjennom symbolske aksjoner
2. Ikke-samarbeid, innen det sosiale, politiske, og/eller økonomiske området, er generelt mer ødeleggende for det politiske systemet
3. Ikkevoldelig intervensjon, hvor psykologisk, fysisk, sosial, økonomisk og/eller politisk direkte handling aktivt søker å underminere regimet.

Gene Sharp

Gene Sharp har laget en liste på 198 metoder innefor disse tre kategoriene (se vedlegg 1). Det er ikke slik at én type metode er knyttet til én spesiell mekanisme for endring, selv om det er visse sammenhenger.

Ikkevoldelig protest og overtalelse er ikke i seg selv nok til å framkalle endring gjennom tvang eller disintegrasjon, det vil oftere føre til konvertering, eventuelt tilpasning. Ikke-samarbeid og ikkevoldelig intervensjon kan virke gjennom alle fire typer mekanismer. Ofte vil en ikkevoldelig kampanje inneholde aksjoner i flere av de tre kategoriene, og flere enn én endringsmekanisme vil være virksom.

1.4

Lidelse, frykt, vold og moral

"Freedom is never free". Gene Sharp

Frykt er den største fienden for ikkevoldelig aksjonisme. Der hvor ikkevoldelig aksjonisme ikke lykkes, er det ofte fordi en for stor del av befolkningen er fryktsom og derfor forholder seg passiv eller til og med aktivt støtter regimet. Selv om tapstallene historisk sett er langt lavere for ikkevoldelige kampanjer enn for militære kampanjer, er det knyttet åpenbar risiko til å utfordre diktatoriske regimer eller en okkupant. Massakren på Den Himmelske Freds Plass 1989 er bare ett eksempel på dette.

På samme måten som soldater erkjenner risikoen for å bli drept i kamp, må derfor deltakere i ikkevoldelig kampanje erkjenne at det er en risiko for død, skader, fengsling og tortur, og akseptere denne risikoen som en del av prisen å betale for kampanjens mål.

"First they ignore you, then they laugh at you, then they fight you, then you win."
Mahatma Gandhi

Det er en kjent myte at ikkevold kun kan fungere mot en "god" eller "svak" motstander som ikke er villig til å bruke vold. Dette er ikke sant. Men det er klart at den som iverksetter en ikkevoldskampanje må regne med at regimet kommer til å møte denne med voldsbruk, og man må være forberedt på dette. Voldsbruk er et tveegget sverd. Noen ganger kan man lykkes med å knuse et ikkevoldelig opprør på denne måten, mens andre ganger kan voldsbruken slå tilbake på regimet. Tidligere passive parter (nasjonalt og internasjonalt) kan ta parti for voldsopfrene, og regimet undergraver på den måten sin egen maktbase.

Da den folkelig revolusjonen mot Ferdinand Marcos på Filippinene lyktes, var det bl.a. fordi store deler av hans tidligere støttespillere i det militære skiftet side og ikke ville være med på en massakre. Andre ganger "velger" regimet å gi seg heller enn å beordre en massakre, i frykt for at soldater og politi ikke vil følge ordre. Kanskje var det dette som skjedde da Kongen av Nepal måtte kaste inn håndkleet stilt overfor en million demonstranter på vei mot palasset?

Gandhi så på voldsbruk fra regimets side som en logisk og nødvendig del av kampen, for gjennom denne voldsbruken avslørte de seg selv for en hel verden, og de gjorde det tydelig at de kunne herske bare gjennom vold, ikke gjennom folkelig støtte. Om ikke annet så signaliserer voldsbruk tydelig at ikkevoldelig motstand blir sett på som en trussel mot regimet, og det er "de svakes siste utvei" (Konfucius).

“When people decide they want to be free ... there is nothing that will stop them.”

Desmond Tutu

Hvis ikkevoldsaksjonistene klarer å vise styrke når det møtes med vold og trusler, og verken gir opp eller griper til voldsbruk selv, vil de ofte oppnå noe som kalles “the moral high ground”, et slags moralsk overtak. Dette vil ha en psykologisk effekt både på regimet og dets støttespillere, utenforstående tredjeparter og potensielle deltakere i ikkevoldelig aksjonisme. Slik blir regimets voldsbruk en boomerang som skader regimets legitimitet og maktbase.

Det er uhyre viktig at aksjonistene ikke lar seg selv friste til å bruke vold i en slik situasjon. Det vil uten unntak gi regimet den unnskyldning det trenger for å øke voldsutøvelse og undertrykkelse under dekke av å bekjempe “terrorisme” eller “væpnet opprør”. Dette vet også regimer verden over, og en vanlig strategi er derfor å plante provokatører blant aksjonistene, for å gjøre aksjonene voldelige og dermed legitimere regimets egen voldsbruk.

En avsluttende advarsel

Ikkevold er, på nøyaktig samme måte som terrorisme, kun en metode, et verktøy. Det kan benyttes både for “gode” og “dårlige” saker. Ettersom den potensielle makten som ligger i ikkevoldelig aksjonisme blir mer og mer anerkjent, er det stadig flere aktører som prøver å benytte metoden. Ikkevold, særlig i sine mer ekstreme aksjonsformer, kan være direkte ødeleggende for samfunnsstrukturen. Det kan være legitimt i et diktatur, men ikke nødvendigvis i et demokrati. Det kan være legitimt i en sak, men ikke i en annen.

Når man vurderer ikkevoldelig aksjonisme må man derfor alltid vurdere legitimiteten til aksjonsformene. I et stabilt demokrati er det sjeldent legitimt å gå lenger enn til “ikkevoldelig protest og overtalelse” (unntatt i arbeidslivet, der streik er institusjonalisert), selv om det kan finnes unntak også mot denne hovedregelen. Poenget er at man må vurdere både kontekst (regimets legitimitet, grad av demokrati), sakens kjerne (aksjoner proporsjonale med sakens viktighet), graden av folkelig støtte (er det folkelig støtte til kravene), og en rekke andre faktorer før en kan planlegge en ikkevoldelig kampanje som har stor sjanse til å lykkes, som er legitim og som ikke forvolder skade på uskyldig tredjepart.

“Advance Peace”

Boy Dominguez, Filippinene

Ressurser

Nettsteder:

Albert Einstein Institute: <http://www.aeinstein.org/>

Center for Applied Nonviolent Action and Strategy: <http://www.canvasopedia.org/>

International Centre on Nonviolent Conflict: <http://www.nonviolent-conflict.org/>

Nonviolence International: <http://nonviolenceinternational.net/>

Nonviolent Peaceforce: <http://www.nonviolentpeaceforce.org/>

Peace Brigades International: <http://www.peacebrigades.org/>

War Resisters International: <http://wri-irg.org/>

Bøker :

Ackermann & Jack Duvall, Peter: "A Force More Powerful".

CANVAS: "Nonviolent Struggle: 50 points".

Mitchell, Christopher & Hancock, Landon (ed.): "Zones of Peace Book"

Sharp, Gene : "The Politics of Nonviolent Action : Part One, Power and Struggle; Part Two, The Methods of Nonviolent Action ; Part Three, The Dynamics of Nonviolent Action. "

Sharp, Gene: "Waging Nonviolent Struggle: 20th Century Practice And 21st Century Potential"

Stephan, Maria & Chenoweth, Erica: "Why Civil Resistance Works. The Strategic Logic of Nonviolent Conflict"

War Resisters' International: "Handbook for Nonviolent Campaigns"

Film:

Steve York: "A Force More Powerful" (Sør-Afrika, USA, Chile, Polen, Sør-Afrika, Danmark)

Steve York: "Bringing Down a Dictator" (Serbia)

Steve York: "Orange Revolution" (Ukraina)

David Attenborough: "Gandhi" (India)

Dataspill:

"A Force More Powerful – The Game of Nonviolent Strategy"

SOLA OG VINDEN**Tid:** 15 min.**Antall:** 10 - 50**Mål:** Forståelse av at ikkevold kan være mektigere enn vold, introduksjonsøvelse

Beskrivelse: Kursleder leser Æsops fabel "Sola og vinden" (se nedenfor). Deltakerne deles inn i par eller summegrupper som i 3-4 minutter diskuterer hva de kan lære av fabelen. Deltakerne deler refleksjonene i plenum. Velg ut noen av gruppene/parene hvis det er mange deltakere.

Tips: Husk at for mye sol også kan være skadelig, og ikkevold kan også misbrukes.

Æsops fabel: "Sola og vinden"

Sola og vinden kranget om hvem som var sterkest. "La oss ha en konkurranse", sa sola. Langt nede så de en mann som gikk langs en vei. Han hadde på seg en varm vinterjakke.

"Som en styrkeprøve", sa sola, "la oss se hvem som kan ta jakka av den mannen!". "Det vil være ganske enkelt for meg å tvinge ham til å ta av seg jakka", skrøt vinden.

Vinden blåste så hardt at fuglene klamret seg til greinene. Lufta ble fylt med støv og blader. Men jo hardere vinden blåste, desto tettere slynget den frysende mannen jakka rundt seg.

Så kom sola ut fra bak en sky. Sola varmet lufta og den kalde bakken. Mannen på veien knappet opp jakka si. Sola skinte gradvis varmere og varmere. Til slutt ble mannen så varm at han tok av jakka og satte seg på et skyggefullt sted.

"Hvordan gjorde du det?", spurte vinden.

"Det var lett", sa sola. "Jeg lyste opp dagen. Gjennom mildhet fikk jeg viljen min."

SOLENS PORT

Tid: 30 min.

Antall: 10-30

Mål: Spore til kreativitet i å finne alternativer til vold

Forberedelse: Kopier et eksempler av scenarioet (nedenfor) til hver gruppe

Beskrivelse:

Les beskrivelsen av scenarioet. Deltakerne går sammen i grupper på 4-6 i hver gruppe. Gi hvert gruppe et ark med beskrivelse av scenarioet. Si at hver gruppe skal finne den beste løsningen på problemet, så gruppen må diskutere seg frem til én løsning. Gi dem 15 min til å diskutere. Etterpå rapporterer gruppene tilbake til plenum hvilken løsning de vil velge.

Til slutt leser kurslederen utdrag fra boken "Solens port" av Elias Khoury (neste side) som et eksempel på en ikkevoldelig løsning som virket.

Tips:

- Scenarioet er historisk korrekt, men selve historien fra boka har vi ikke klart å verifisere om er sannhet eller fiksjon.
- Historien viser også hvordan ekstrem svakhet kan snus til en styrke ved bruk av ikkevold
- Del gjerne inn gruppene i gutte- og jentegrupper (eller etter andre kategorier, som f.eks. alder) for å se om det er systematiske forskjeller i løsningene de foreslår.
- Det er viktig å ikke demotivere deltakerne ved å si at deres løsninger er feil og den i boka er riktig. Anerkjenn gruppens løsninger hvis de er gode, og presenter bokas løsning bare som én av mange mulige.

Scenario:

Dere er i flyktningeleiren Shatila i Beirut, Libanon, i 1987. Leiren er beleiret av Amal-militsen (som er støttet av den syriske hæren), som kontrollerer alle veier og innganger til leiren. Den beleirende befolkningen sulter, folk er i en forferdelig psykisk tilstand og kampmoralen blant de militære er dårlig.

Dere tilhører det politiske og militære lederskapet i flyktningeleiren og du har et møte for å diskutere den desperate situasjonen. Folket trenger mat og medisiner, og de trenger det NÅ.

Hva gjør dere?

Utdrag fra "Solens Port" av Elias Khoury

"Dere var beleiret og virket utsultet, og den psykiske til-standen deres var i en sørgelig forfatning. Abdul Muti bestemte seg for å sprengre den hemmelige granaten sin. Han tok en telefon til det franske nyhetsbyrået AFPs Beirut-kontor og snakket med en kvinne. Han spurte om navnet hennes flere ganger før han ga henne nyheten. Han sa at han ville være sikker på identiteten hennes, og hun svarte at hun het Jamila Ibrahim og var libanesiske fra Zahleh.

Dere lyttet forbløffet til ham mens han spant en historie om et møte flyktingleirenes organer hadde holdt, for å diskutere den farlige situasjonen som hadde oppstått. Der hadde de besluttet å be en av de skriftlærde om en fatwa vedrørende det å spise menneskekjøtt. "Vi dør av sult, og kattene og hundene har vi spist, så nå finnes det ikke lenger noe å spise, og militsen som omringer oss, viser ingen nåde, så hva skal vi gjøre? Vi har bestemt oss for å spise kjøttet til de av våre som har falt, og vi ber om en fatwa om dette."

Han fortalte henne at de ikke kunne ringe fra flyktingleiren og ba journalisten ringe en av de skriftlærde, så skulle han ringe henne opp igjen om en time.

Nyheten som rystet verden, spredte seg en time seinere. Han ringte Jamila, og hun ga ham den gode nyheten. Shaykh Kamel al-Sammour hadde avsagt en fatwa om at det var mulig å spise menneskekjøtt dersom det var helt nødvendig. AFP kringkastet nyheten gjennom sitt internasjonale nettverk, og tv- og radiostasjoner og aviser over hele verden skrek opp.

Shatilas innbyggere spiste ikke menneskekjøtt, men den syriske hæren som hadde omringet området, ga Amalmilitsen ordre om å lette blokaden."

GANDHIS SALTMARSJ

Tid: 75 minutter

Antall deltakere: 12 - 30

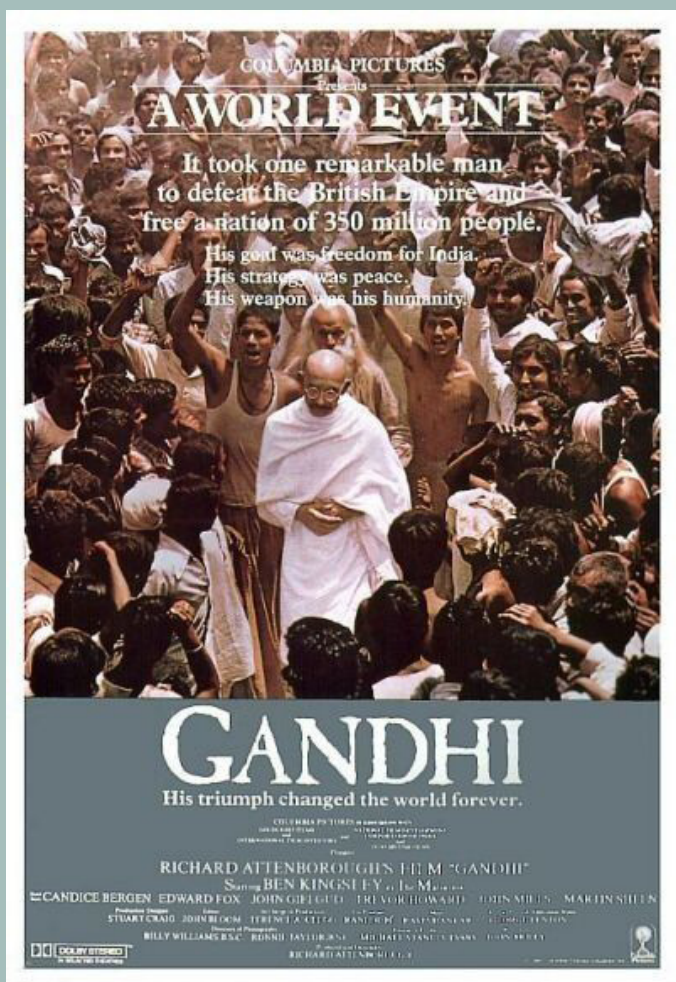
Mål: Lære om Gandhis mest berømte aksjon og reflektere rundt mekanismene som gjør at ikkevold virker

Utstyr: DVD med filmen "Gandhi" av Richard Attenborough, DVD spiller.

Beskrivelse:

Introduser et utklipp fra filmen "Gandhi", og be hver enkelt deltaker finne en viktig hendelse eller replikk, og deretter reflektere over hvorfor dette var viktig. Vis deretter 20 min utdrag fra filmen (scenene "Salt March" og "Dharsana Salt Works Takeover"). Gi dem 5 min etter filmen til å reflektere. Del deretter deltakerne inn i grupper på tre og be dem dele sine utvalgte hendelser/replikker med hverandre (15 min). Deretter presentasjon og diskusjon i plenum (30 min).

Tips: Se gjennom filmen selv først og noter de hendelsene/replikkene du selv synes er viktige. Hvis ikke gruppene velger disse, kan du også dele dette med deltakerne.

"Gandhi"
Columbia Pictures

2

Ikkevoldelig kommunikasjon

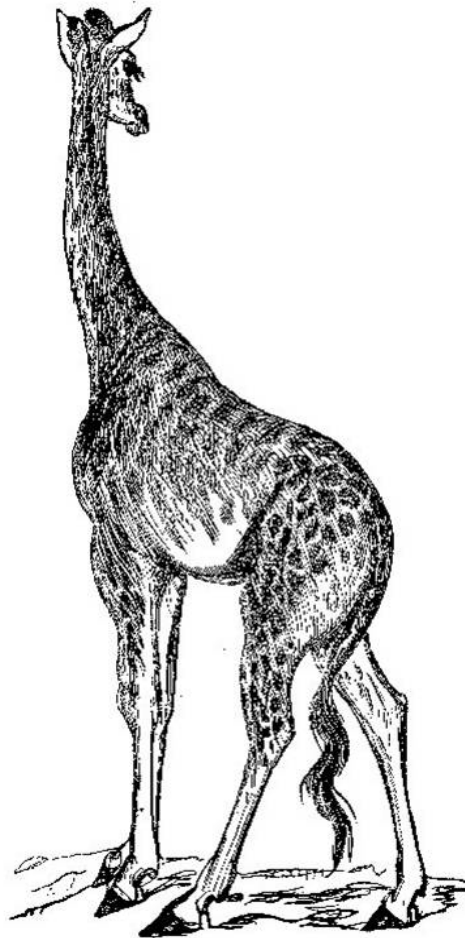
"Con-flict. Det handler om å være sammen".

Arne Næss

Ikke-voldelig kommunikasjon (IVK) er skapt av den amerikanske psykologen Marshall Rosenberg. Det går i korte trekk ut på å bruke en hver samtale og møte med andre mennesker til å berike hverandres liv og løse konflikter på en god måte, kanskje til og med unngå dem i helhet. Fysisk og psykisk vold er ifølge IVK tragiske uttrykk for umøtte behov. IVK tar utgangspunkt i at alle mennesker har en naturlig empati som vi vil gi andre, ved å gjøre denne prosessen enklere tar IVK sikte på å hjelpe til at alles behov kan bli møtt på en fredelig måte.

IVK kalles også giraffspråk fordi giraffen observerer og holder oversikten med sin langstrakte hals, den føler med sine antenner og har et stort hjerte. Egenskaper som er viktig i ikkevoldelig kommunikasjon.

Motsatte egenskaper innehar sjakalen: små ører, stor munn, sniker seg langs bakken, rask tilfredsstillelse av egne behov. Disse to karakterene kan brukes som et pedagogisk virkemiddel og for å levendegjøre teorien.

2.1

Fakta og observasjon

*"Å observere uten å være forutinntatt
er den høyeste formen for menneskelig intelligens".*

Krishnamurti

I ikke-voldelig kommunikasjon gjelder det å være så objektiv og klar som mulig når man snakker om fakta.

Dersom en person kommer inn til seminaret som allerede har startet og læreren sier;

"Du er alt for sen. Du skulle vært her for en time siden!", er læreren ganske forutinntatt.

Han/hun legger til grunn at personen skulle delta på seminaret, noe som ikke kommer fram av den lille informasjonen vi har her. Det er fullt mulig at denne personen ikke skulle delta på første del av kurset. Det legges også til grunn at personen har fått riktig informasjon om tidspunkt, noe læreren heller ikke vet helt sikkert.

Det vil være to mulige utfall her, enten har læreren rett i sine antagelser eller ikke:

1. Feilaktige antagelser

Dersom læreren ikke har rett, og personen ikke skulle være på kurset, er muligheten tilstede for at noen negative følelser vil dukke opp på grunn av falske beskyldninger.

Skyldfølelse: Har han ødelagt for resten av kursdeltagerne?

Sinne: Læreren er en arrogant fyr!

Frustrasjon: Kan ikke folk se å gi meg riktig informasjon da?

2. Riktige antagelser

Dersom møtelederen har rett i sine antagelser, vil denne starten på samtalen fortsatt kunne skape en del negative følelser hos begge parter.

Skyld: Jeg vet da godt at jeg er forsinket, du trenger ikke gi meg ekstra skyldfølelse for det?

Sinne: Har ikke læreren fått med seg at jeg har problemer hjemme?

Frustrasjon: Læreren pleier alltid å irettesette oss i plenum.

Hvis læreren hadde brukt IVK, gitt at han fortsatt velger å si noe til personen som kommer inn etter at seminaret har startet, ville han/hun kunne sagt:

"Seminaret vårt startet klokken 9. Du er her nå, klokken 10." Dette er en observasjon og en deskriptiv beskrivelse av situasjonen som har oppstått.

Dette er innledningen, og følges av steg 2 i IVK; beskrivelse av følelser som er knyttet til situasjonen.

2.2 Følelser

“Et modig menneske kan være en som går rett på et ubehagelig aspekt ved en konflikt.”

Arne Næss

Det finnes mange teorier og forskjellige syn på følelser. De mest grunnleggende følelsene kan være:

glede **sorg** frykt sinne
frustrasjon

I IVK vil vi etter å fortalt hva vi observerer, fortelle hvilke følelser vi får. Læreren vil derfor kunne fortsette med å si; “Det at du kommer en time etter at seminaret har startet gjør meg litt frustrert.”

2.3 Behov

Følelser og behov er tett knyttet sammen. Følelsene vi får er ofte et resultat av hvorvidt våre behov er innfridd eller ikke.

identitet frihet forståelse
beskyttelse **kjærlighet** samhold
kreativitet hvile overlevelse deltagelse

En nøkkel i ikke-voldelig kommunikasjon er tydelighet, og det å kunne forklare andre på en så god måte som mulig hva som foregår inne i oss selv. På denne måten vil den andre personen mye lettere kunne forstå oss og dermed ha et godt utgangspunkt for å kunne reagere på en god måte, i stedet for at det oppstår misforståelser.

Læreren ville kunne fortsette slik: “Jeg blir frustrert på grunn av at jeg ønsker at alle i gruppen skal delta på lik linje, at vi gir og tar like mye. Jeg trenger forståelse fra deg for det, for nå ser det ut til at jeg må bruke litt av de andres tid for å gjenta hva vi har snakket om den første timen. Jeg har også behov for samhold i gruppen, slik at alle bidrar og gjør sitt beste og at vi kan oppnå våre mål og ha et godt miljø.”

Dette er bare eksempler, det kan også være helt andre følelser og behov som dukker opp både hos begge parter. Det siste steget i IVK er å komme med en forespørsel eller et ønske.

2.4

Forespørsel og ønske

Ved å avslutte med å fortelle den andre hva man ønsker seg, gir man den andre muligheten til å ta stilling til og reagere på den riktige problemstillingen, i stedet for å risikere mulige misforståelser.

Et passende ønske i denne situasjonen kunne ha vært:

"Derfor ønsker jeg meg at du i framtiden gjør ditt beste for å komme tidsnok til seminarene våre".

Det er viktig å skille mellom ønsker og krav. I IVK krever man ingenting, fordi det stiller et ultimatum til den andre. Det betyr at dersom den andre gjør det du krever er det kanskje med bakgrunn i frykt, skam eller skyldfølelse. Tilstedeværelsen av disse følelsene vil gjøre det meget vanskelig å opprettholde en god kommunikasjon på sikt. Dersom den andre ikke oppfyller kravet ditt, vil det også skape konflikt. Husk at et krav ofte kan være kamuflert med søte ord for å la det høres ut som et ønske. Forskjellen ligger i hvordan man reagerer dersom ønsket ikke blir oppfylt.

Ideen med ikkevoldelig kommunikasjon er at gjennom å forklare på en ikke-voldelig måte hvorfor dette er viktig for deg, vil den andre ønske å oppfylle ønsket ditt av egen fri vilje. Om den andre velger å ikke oppfylle ønsket ditt, er det også greit.

Om du reagerer med negativitet eller sanksjoner, betyr det at du i realiteten framsatte et krav, kamuflert som et ønske. Dersom personen ikke ønsker å oppfylle ønsket ditt, blir din utfordring å forklare enda bedre hvorfor dette er viktig for deg, hvorfor vennskapet eller forholdet til denne personen er viktig for deg. Om det fortsatt ikke går, kan man kanskje vurdere hvorvidt dette er en person du ønsker å ha i livet ditt eller ikke.

En ikke-voldelig respons fra personen som kom inn i seminaret kunne ha sett slik ut:

"Jeg kommer en time for sent. Jeg er lei for det, fordi jeg også har et behov for å lære mest mulig og å bevare et godt miljø i gruppen. Jeg vil gjøre mitt beste for å komme tidsnok i framtiden og jeg lurer på om vi kan ta en prat over lunsjen om det dere snakket om første time, slik at du slipper å bruke mer av de andres tid?"

Eller noe slikt: "Jeg fikk beskjed om at seminaret begynte nå. Jeg er glad for at du vil ta deg tid til å briefe meg i etterkant av seminaret, fordi jeg har et behov for å bidra i diskusjonene og fortsatt ha et godt forhold til resten av gruppen. Jeg ønsker at vi kan bli flinkere med kommunikasjonen framover slik at jeg vil ha mulighet til å komme tidsnok neste gang."

Virker dette tidkrevende og omstendelig?

Tenk deg hvor mye tid som vil bli brukt i etterkant på å løse en eventuell konflikt som oppstod på bakgrunn av dette. Tenk deg også hvor viktig det er for alle å ha et godt miljø i gruppen.

Dette oppsettet kan for noen virke litt "påtatt" og unaturlig. Det er viktig å understreke at selv om dette er malen, må du bruke dine egne ord og snakke naturlig. Så lenge du får formidlet hva du føler, dine behov og et ønske, er det akkurat det samme hvilke ord du bruker.

Ressurser

Nettsteder:

<http://www.cnvc.org/>

<http://changingminds.org/explanations/emotions/basic%20emotions.htm>

Bøker:

Marshall B. Rosenberg (2006): Ikkevoldskommunikasjon: "giraffspråk" - et språk for livet. Oslo: Arneberg.

Andre undervisningsmanualer:

Norges Fredslag og All Different All Equal: "Dømmer du" (les om Max Neef side 17)

Norges Fredslag og Internasjonalt Utvalg for Folkehøgskolene: "Mangfold, identitet og globalt medborgerskap" (les om Max Neef side 40)

IKKEVOLDDELIG KOMMUNIKASJON

Tid: 2 timer - 2 dager. For å mestre ikke-voldelig kommunikasjon trengs det mye trening!

Antall deltakere: 5 – 25 med en kursleder, med flere kursledere kan antallet økes.

Mål: Å vite hva som er forskjellen på fakta og antagelser. Å vite hva grunnleggende følelser og behov er. Å vite hva forskjellen mellom et krav og et ønske. Å få et utgangspunkt for å kunne begynne å trene på IVK på egen hånd.

Utstyr: Flippover og tusjer til presentasjon og brainstorming

Beskrivelse:

- 1: Begynn med å gå igjennom de fire hovedelementene: Observasjon, følelser, behov og ønske.
 - 2: Hva er en korrekt observasjon? Bruk eksempler og la deltagerne komme med egne eksempler.
 - 3: Hva er følelser? Hvilke følelser har vi? Skriv opp forslag på en flipover og gå igjennom dem. Snakk om et par forskjellige teorier om følelser.
 - 4: Hva er behov? Hva er grunnleggende behov? Skriv opp forslag på en flipover og gå igjennom dem. Gå igjennom Max-Neefs teori og kanskje Maslows teori.
 - 5: Hva er et ønske? Hva er et krav? Er det alltid like enkelt å vite forskjellen?
 - 6: Gå igjennom et eksempel, slik det er gjort i innledningen her. Føl deg fri til å velge et annet eksempel, som er mer relevant for deltagerne.
 - 7: Del inn i grupper på 5 personer. A forteller en historie om en konflikt. B lytter etter fakta og skriver ned disse mens han/hun lytter. C lytter etter og skriver ned følelsene til personene involvert i historien. Både de følelsene som blir nevnt i historien, men også hva C tror at personene følte på forskjellige tidspunkt i historien. D lytter etter og skriver ned behov, samme framgangsmåte som med følelser. E lytter etter ønsker og krav, kun de ønsker og krav som framgår av historien. Var de ønsker eller krav? Vet man om det var ønsker eller krav? Når historien er over, begynner B med å fortelle hva fakta i historien var. Kun kalde fakta, uten antagelser eller tolkninger. Gruppen diskuterer om det var noen fakta som manglet, eller om noen av faktaene B har observert egentlig var tolkninger. C forteller hvilke følelser personene i historien hadde, både uttalte følelser og antatte følelser. Gruppen diskuterer. D forteller hvilke behov personene i historien hadde, både uttalte og antatte behov. Gruppen diskuterer. E forteller hvilke ønsker/krav som ble framsatt i historien, gruppen diskuterer om disse var krav eller ønsker.
- Rollene roteres, slik at alle får prøvd alle roller.

Gruppene velger så ut en historie som de framfører som et skuespill for resten. Etter å ha framført den opprinnelige historien, prøver gruppen å endre historien gjennom å bruke IVK. I stedet for den opprinnelige dialogen, byttes denne ut med ikke-voldelig kommunikasjon. Dette er vanskelig for nybegynnere, så resten av deltagerne står fritt til å komme med forslag eller å overta en rolle for å prøve selv. Gjerne oppfordre til å steppe inn og overta en rolle, de originale skuespillerne kan også bytte roller for å sette seg inn i situasjonen til de andre i historien.

Diskuter utfallet, hvordan fungerte det med IVK? Hadde det noen effekt? Hva må vi øve mer på? Så framfører neste gruppe sitt skuespill.

Variasjon:

Lag et scenario med to personer/grupper som er i konflikt. De er innkalt til et meglingsmøte for å finne en løsning. To meglere vil så forsøke å "oversette" det de to partene sier, ved å fokusere på å bli enige om fakta og gjøre partene oppmerksomme på den andres følelser og behov. "Løsningen" vil være når partene er enige om å imøtekomme hverandres ønsker. Denne løsningen trenger ikke å være den endelige løsningen, den kan for eksempel være at man blir enige om å møtes igjen for å diskutere videre hva man gjør med situasjonen. Dette er også et viktig skritt i riktig retning for to parter som i utgangspunktet kanskje ikke ville møte hverandre i det hele tatt.

SJIRAFFSPRÅKET

Tid: 30-45 min

Antall deltagere: 10 - 30

Mål: Å uttrykke fakta, følelser, behov og en konkret forespørsel i en konfliktsituasjon.

Beskrivelse:

Ta utgangspunkt i en konfliktsituasjon du har opplevd. Bruk de fire trinnene i sjiraffspråket til å lage et forslag til hvordan du kan uttrykke deg i denne situasjonen. Kan brukes både i en situasjon du selv ønsker å si noe, eller en situasjon der du vil få noen andre til å si noe. Øv sammen to og to.

1. Observasjon (fakta uten vurdering):

Da jeg (så/hørte).....

2. Følelser (dine egne følelser uten vurdering):

... følte jeg.....

3. Behov (dine personlige behov):

... fordi jeg ville ha.....

4. Forespørsel (konkret og ikke krav):

... og nå vil jeg gjerne at.....

3

Global nedrustning

Hva gjør du når din fiende er væpnet til tennene? Ruster opp, selvsagt!

Dette kapitlet introduserer noen sentrale begreper og tenkemåter i forbindelse med opp- og nedrustning. Nøkkelen til nedrustning ligger i tillit; når man kan stole på at fienden holder sine løfter, kan man enes om å ruste ned. Hvis man så ønsker at fienden skal ruste ned, må man opprette kommunikasjon, bygge opp gjensidig tillit til fienden og ruste ned selv. Gjennom kommunikasjon kan man gi uttrykk for ens behov, ønsker og hensikter. God kommunikasjon mellom partene kan føre til at man oppdager at konflikten ikke er slik man tror, og på den måten blir også veien til løsningen annerledes enn forventet.

3.1 Nedrustning i teorien

For å kunne forstå og diskutere problemstillingene rundt nedrustning, har det blitt utviklet forskjellige teorier for å hjelpe oss å forstå og forutsi hvordan stater og grupper av mennesker samhandler med hverandre. Disse teoriene faller gjerne inn under samlebegrepet spillteori. Som navnet indikerer innebærer spillteori å se for seg forskjellige typer spill for så å teoretisere rundt hva de forskjellige spillerne vil komme til å gjøre under forskjellige forutsetninger. Disse spillerne antas som regel å være rasjonelle og egoistiske. Paralleller blir så trukket til virkeligheten – som regel internasjonal politikk – for å forklare og forutsi statenes oppførsel. Spillerne antas å være rasjonelle og egoistiske fordi disse egenskapene antas å være mest overførbare til mennesker og menneskelig samhandling. Det bidrar også til å gjøre modellen enklere og derfor lett anvendelig. Kritikerne mener at antakelsen om rasjonalitet og egoisme blir for enkel, fordi mennesker ofte opptre verken rasjonelt eller egoistisk. Innen statsvitenskap er dette en tilsynelatende evig diskusjon mellom – grov inndelt – “realistene” som mener at antakelsene om rasjonalitet og egoisme er nyttig, og “idealistene” som mener at disse antakelsene ødelegger for en brukbar analyse av verden. Tradisjonelt sett tilhører fredsbevegelsen en idealistisk tradisjon i denne sammenheng.

Fangens dilemma

En av de mest sentrale spillteoriene når det gjelder nedrustning kalles Fangens dilemma. Fangens dilemma ble først brukt til samfunnsanalyse av Merrill Flood og Melvin Dresher i 1950. De to jobbet for Rand Corporation (USA) som lette etter bruksområder innen spillteori til bruk i atomvåpenstrategi. Det dreide seg altså om bruk av – heller enn nedrustning av – atomvåpen.

To forbrytere som har begått en forbrytelse sammen, blir tatt til fange og avhørt hver for seg. Forbrytelsen de har begått har en strafferamme på ti års fengsel. Fange A får beskjed om at hvis han tilstår og tyster på fange B uten at fange B sier noe, vil fange A slippe fri mens fange B får ti års fengsel. Fange B får samme beskjed. Hvis begge tilstår, vil begge få fem års fengsel. Men både fange A og fange B vet at politiet i utgangspunktet ikke har nok bevis til å få dem dømt til ti års fengsel. Hvis verken fange A eller fange B sier noenting, vil de derfor bare bli dømt til ett års fengsel hver. Fange A risikerer dermed henholdsvis null, ett, fem og ti års fengsel, avhengig av hva både han selv og fange B gjør.

Fangens dilemma kan fremstilles i følgende spillmatrise:

		Fange B	
		Ikke tyste	Tyste
Fange A	Ikke tyste	A: 1 år B: 1 år	A: 10 år B: 0 år
	Tyste	A: 0 år B: 10 år	A: 5 år B: 5 år

I denne situasjonen vil den rasjonelle og egoistiske fange A kalkulere nøye for å finne ut hvilket handlingsalternativ han bør satse på for å oppnå størst mulig nytte for seg selv. Han kan velge mellom å tyste eller å ikke tyste. Han kalkulerer seg frem til fire mulige utfall:

1. Hvis ingen av dem tyster, vil begge få ett års fengsel.
2. Hvis fange A ikke tyster mens fange B tyster, vil fange A få ti års fengsel mens fange B går fri.
3. Hvis fange A tyster uten at fange B tyster, vil fange A slippe fri mens fange B får ti års fengsel.
4. Hvis både fange A og fange B tyster, vil begge få fem års fengsel.

Hvis fange A ikke tyster, risikerer han altså henholdsvis ett og ti års fengsel. Hvis han derimot tyster, risikerer han henholdsvis null og fem års fengsel. Han har således ingenting å tape på å tyste, fordi både det verste og det beste utfallet blir bedre om han tyster. Husk, han vet ikke hva fange B vil gjøre. Han har ingen mulighet til å kommunisere med ham, og han går ut ifra at denne situasjonen ikke vil gjenta seg i fremtiden. En rasjonell og egoistisk person vil her velge å tyste, fordi dette handlingsalternativet vil ha det beste utfallspotensialet for ham selv. Problemet er selvsagt at fange B vil gjøre det samme, og begge vil ende opp med fem års fengsel.

Fangens dilemma har blitt brukt for å beskrive mange forskjellige typer samfunnsfenomen, fra markedsføringsstrategi og miljøvern til nedrustning.

Nedrustningsvarianten går ut på at man ser for seg to land, A og B, som kan velge å ruste opp eller ikke ruste opp. De to hovedmomentene som tas i betraktning er sikkerhet og økonomi. Man antar at sikkerheten økes når man ruster opp, siden dette vil ha en avskrekkende effekt på fienden. Men hvis man ruster opp, bruker man også ressurser som ellers kunne blitt brukt på mer samfunnsnyttige formål. Man går ut ifra at landene setter sikkerhet høyere enn rikdom; hva er vel poenget med å være rik hvis man ikke er trygg? Begge landene ønsker samtidig så mye sikkerhet og så lite ressursløsning som mulig. Land A kalkulerer seg frem til at hvis verken land A eller land B ruster opp, vil mange ressurser kunne spares mens sikkerheten forblir uendret. Hvis land A ruster opp uten at land B gjør det, vil land A bruke en del ressurser, men sikkerheten økes betraktelig. Hvis land A ikke ruster opp mens land B ruster opp, vil land A spare en del ressurser, men sikkerheten reduseres betraktelig.

Vi får følgende spillmatrise, hvor tallene symboliserer en tenkt nytteverdi:

		Land B	
		Ikke ruste opp	Ruste opp
Land A	Ikke ruste opp	A: 5 B: 5	A: -10 B: 10
	Ruste opp	A: 10 B: -10	A: 0 B: 0

Det rasjonelle og egoistiske landet A kalkulerer seg frem til følgende potensielle utfall:

1. Ingen av landene ruster opp. Sikkerheten forblir uendret og man har ressurser som kan brukes på andre ting. Nytteverdien av dette utfallet anslås å være 5.
2. Land A ruster ikke opp mens land B gjør det. Dette er det verst tenkelige utfallet fordi sikkerhetsrisikoen er uakseptabel. Nytteverdien av dette utfallet anslås å være -10.
3. Land A ruster opp uten at land B gjør det. Sikkerheten vil økes betraktelig, selv om det brukes en del ressurser. Nytteverdien av dette utfallet anslås å være 10.
4. Begge land ruster opp. Sikkerheten forblir uendret selv om det brukes en del ressurser. Nytteverdien av dette utfallet anslås å være 0.

I likhet med eksemplet med fangene, vil land A velge å ruste opp fordi både det verste utfallet (når land B ruster opp) og det beste utfallet (når land B ikke ruster opp) blir bedre ved opprustning. Land B foretar samme kalkyle, og begge land ender opp med nytteverdien null.

Denne modellen har både styrker og svakheter når den skal brukes på nedrustning. En styrke er at "sikkerhetsdilemmaet" som er gyldig i modellen, også oppfattes som gyldig av mange i virkeligheten. Sikkerhetsdilemmaet er begrepet som brukes om paradokset det er at sikkerheten til land A blir til land Bs usikkerhet. Uansett hva land A gjør for å overbevise land B om at As sikkerhetstiltak kun er ment til defensivt bruk, vil det stort sett ikke være mulig å garantere den defensive bruken. Land B vil sjelden kunne vite med visshet at land As sikkerhetstiltak kun kan brukes defensivt; sannsynligvis kan de også brukes offensivt. Land B ser seg dermed nødt til å beskytte seg mot land As sikkerhetstiltak ved å bygge opp egne sikkerhetstiltak; land B rustet dermed opp. Dette vil igjen ofte føre til at land A rustet ytterligere opp, som igjen virker tilbake på land B. Gode eksempler på dette fenomenet er USA og Sovjetunionen under den kalde krigen, og dagens Pakistan og India.

En svakhet ved modellen er at kommunikasjon mellom landene ikke er mulig, og at øvelsen ikke gjentas. I virkeligheten benytter de fleste land seg av muligheten til å kommunisere med hverandre. Mulighet til kommunikasjon er første skritt mot tillitsbygging. Neste skritt mot tillitsbygging er å vise gjennom praksis at man holder det man lover. Både kommunikasjon og gjentatte muligheter til å holde (eller bryte) løfter bidrar til å bygge eller svekke tillit mellom stater. Innen nedrustning skjer dette på mange måter, og i flere ledd. Under den kalde krigen innså både USA og Sovjetunionen det unyttige ved å stadig utvide atomvåpenarsenalene sine. De kom derfor til enighet om nedrustningsavtaler som kunne hjelpe dem til å stole på at motparten også rustet ned så lenge de gjorde det selv. Viktige eksempler er

SALT I, II og INF-avtalen.

SALT står for *Strategic Arms Limitation Talks*, og INF står for *Intermediate-Range Nuclear Forces*.

Nedrustningsavtaler gjør det mulig å bygge opp tillit til land man ellers ikke ville hatt tillit til. Men tilliten kommer ikke av seg selv fordi man har inngått en avtale – eller ønsker å inngå en. Tilliten kommer gradvis og gjennom gjentatte demonstrasjoner av at man holder sitt ord. Dette bidrar til at nedrustningsarbeidet kan gå sent, og at gjentatte og gradvis mer omfattende avtaler er nødvendig.

Dette fenomenet, at man kommuniserer et ønske om tillit gjennom handling, har på engelsk blitt forkortet til

GRIT:

Graduated and Reciprocated Initiatives in Tension-reduction.

På norsk kan forkortelsen huskes som

GOGIFRAS:

Gradvis og gjengjeldte initiativ for reduksjon av spenning.

For å kunne bygge opp tillit gjennom nedrustningsavtaler må dermed avtalene inneholde regler for å kunne kontrollere at motparten etterlever sin del av avtalen. Dette kalles verifikasjonsregimer. Et godt eksempel på verifikasjon i praksis er Det internasjonale atomenergibyråets (IAEA) "safeguards". Hvis et land Y plutselig ikke er interessert i å samarbeide med inspektørene fra IAEA, vil tilliten til landet svekkes, og andre land vil mistenke at land Ys hensikter med bruk av atomenergi ikke bare er edle. Hvis det viser seg at landene kan stole på hverandre, kan nye avtaler inngås om mer nedrustning.

En annen avgjørende forutsetning for nedrustning og øvrig rustningskontroll er konfliktløsning og konflikttransformasjon, altså at man endrer premissene for konflikten som kan oppstå når man velger å ruste opp. Fangens dilemma-øvelsen er illustrerende for hvordan rasjonell logikk gir irrasjonelle handlinger, fordi man tar utgangspunkt i at premissene er gitt; det settes likhetstegn mellom opprustning og økt sikkerhet.

Fra et fredsideologisk perspektiv settes det ikke et likhetstegn her, nettopp fordi man ikke godtar premissene. Empirien tyder i flere tilfeller på at opprustning ikke gir økt sikkerhet for folk flest (f.eks. 1.verdenskrig). Nytteverdien av opp- og nedrustning ser annerledes ut i virkeligheten enn i modellen ovenfor hvis man legger vekt på gevinsten ved å sørge for sin egen sikkerhet gjennom andre virkemidler enn militær slagkraft. Tillit mellom to stater vil betale seg på andre måter enn modellen legger opp til, og i det lange løp vil det lønne seg å fokusere mer på tillitsbygging enn militær kapasitet.

3.2

Nedrustning i praksis

Det mest omfattende nedrustningsarbeidet som gjøres i dag skjer i FN-regi. Grovt sett utføres arbeidet gjennom følgende enheter;

Komiteen for nedrustning og internasjonal sikkerhet er en av de seks komiteene som utgjør FNs General-forsamling, og nedrustningskomiteen kalles ofte "1. komité" i FN-terminologien. Nedrustningskomiteen er i dag det eneste fungerende multilaterale nedrustningsforumet, og arbeidet i nedrustningskomiteen har pågått siden FNs første generalforsamling for 60 år siden. Se her for mer informasjon om nedrustningskomiteen: <http://www.un.org/ga/first/index.shtml>.

Nedrustningskonferansen er av nyere dato enn nedrustningskomiteen. Dette er en permanent nedrustningskonferanse som sprang ut av FNs spesialsesjon på nedrustning i 1978. Denne konferansen har 66 av FNs medlemsstater som medlemmer. Årlig rapporterer konferansen til nedrustningskomiteen, og når systemet fungerer skal nedrustningskonferansen virke som et oppfølgingsorgan for nedrustningskomiteen, med tanke på fremforhandling av nedrustningsavtaler. Konferansen er det stående forumet for nedrustningsforhandlinger. Eksempelvis Ikkespredningsavtalen, Prøvestansavtalen og Konvensjonen mot produksjon, lagring og bruk av biologiske våpen er fremforhandlet i denne konferansen. Nedrustningskonferansen er konsensusbasert, og har ikke klart å enes om arbeidsprogram de siste åtte år. Se her for en fullstendig liste over medlemmene: <http://www.unog.ch>

Nedrustningskommisjonen er åpen for deltagelse fra alle FNs medlemsstater. Kommisjonen møtes i tre uker hver vår, og rapporterer årlig til Generalforsamlingen. Hovedoppgaven er å gi anbefalinger til nedrustningskomiteen.

I tillegg har man frittstående nedrustningsavtaler, som for eksempel **Non-proliferation treaty, NPT (ikke-spredningsavtalen)** og bilaterale avtaler.

4

Bevæpning av kloden: våpenhandel

Nedrustning forholder seg til våpenhandel på en slik måte at uansvarlig våpenhandel gjør nedrustning vanskeligere enn det allerede er. Det kan også ses på en annen måte: Våpenhandel gjør opprustning lettere fordi de fleste land ikke har kapasitet til selv å produsere alt som trengs av konkurransedyktige våpen. Men dette betyr ikke at man nødvendigvis er for nedrustning selv om man er imot uregulert våpenhandel. Den internasjonale våpenhandelen slik den er i dag er relatert til flere og mer komplekse problemer enn bare nedrustning, hvorav noen av de største problemene er manglende økonomisk utvikling, destabilisering av samfunn, regional usikkerhet, kriminalitet og korrupsjon.

4.1

Utvikling i Afrika

Det har blitt anslått at 300 000 mennesker blir skutt og drept på verdensbasis hvert eneste år, mens over en million mennesker blir skadet av skytevåpen. Det er håndvåpen og lette våpen som er hovedproblemet i utviklingsland – det er disse som står for mest skade. Pålitelig informasjon når det gjelder dødsårsaker er ofte ikke tilgjengelig i disse landene, men i de få afrikanske landene der man har slik informasjon, er håndvåpen en hovedkilde til unaturlige dødsfall. Håndvåpen var for øvrig essensielt under gjennomføringen av folkemordet i Rwanda i 1994; selv om mange av drapene ble gjort med machete, var skytevåpen avgjørende for å kunne gjennomføre folkemordet.

Innføringen av skytevåpen har ført til store kulturendringer i samfunn som tidligere var mindre voldelige. Et eksempel på dette er karimojongene i Uganda som alltid har drevet med kveg. Hvis man mister kveg på grunn av sykdom eller naturkatastrofer, har det vært sedvane å redusere tapet ved å stjele kveg fra naboklaner. Før skjedde slike stjeletokter vanligvis bare en gang i blant, og ved bruk av pil og bue. Den fysiske skaden som ble påført folk var begrenset, med bare noen få dødsfall per tokt – hvis noen i det hele tatt. Etter at mengden skytevåpen i området økte betraktelig på 1970-tallet, har kvegtokt skjedd oftere og med mer voldelige og dødelige utfall.

Håndvåpen fører også på en mer indirekte måte til massedød i Afrika, gjennom feilernæring og sykdom i overbefolkede leirer for flyktninger og internt fordrevne som følge av krig. Det lar seg ikke gjøre å beregne nøyaktig slike dødsfall som bare indirekte kan knyttes til våpenbruk, men de står for nesten samtlige unaturlige dødsfall i et konfliktområde.

I tillegg til denne enorme humanitære belastningen som håndvåpen bringer med seg, utgjør slike våpen også en betydelig økonomisk kostnad. Manglende sikkerhet gjør langsiktige investeringer umulig mange steder i Afrika, og disse to faktorene forsterker hverandre. FNs tidligere generalsekretær Kofi Annan poengterte dette ved å si at det ikke finnes langsiktig sikkerhet uten utvikling, og det finnes heller ingen utvikling uten sikkerhet. Den manglende sikkerheten hindrer mulighetene til en meningsfull utdannelse, reduserer tilgjengeligheten av helsetjenester, ødelegger eller forhindrer vedlikehold av infrastruktur, forhindrer jordbruks- og industriproduksjon, og reduserer den generelle økonomiske aktiviteten.

Også landene som produserer og selger våpen til Afrika taper i det lange løp, fordi våpnene ødelegger potensialet som ligger i Afrika som eksportmarked for andre varer. Våpenindustrien i de fleste land står for bare en brøkdel av landenes eksport, så profitten som disse landene får på våpenhandel er marginal, sammenliknet med hva den kunne ha vært ved salg av andre, mindre skadelige varer til et fredelig, velfungerende afrikansk marked. Dette gjelder i hvert fall for de eksporterende landene som kan anses som post-industrialiserte, som for eksempel USA, Canada og land i Vest-Europa. I Øst-Europa spiller håndvåpeneksport fortsatt en rolle.

4.2 Våpnenes opprinnelse

Det finnes over 600 millioner skytevåpen i verden. Det betyr at i gjennomsnitt eier en av ti personer et skytevåpen. Våpnenes hovedkilder kan deles i tre: Produksjon av nye våpen, bruktmarkedet og overskuddslagre. Av verdens produsenter av nye håndvåpen, utgjør USA og EU 75 % av produksjonen, mens verdens tre største produsentland er USA, Kina og Russland. Den amerikanske og europeiske våpeneksporten er drevet av profitthensyn og sikkerhetsinteresser, og ambassadører og representanter for våpenindustrien driver lobbyvirksomhet overfor både statsansatte og statsoverhoder. Intensiteten av denne formen for lobbyvirksomhet avhenger av hvor mye av et lands våpenproduksjon som eksporteres. Russland eksporterer for eksempel omkring halvparten av sin håndvåpenproduksjon. G8-landene leder verdens produksjon av håndvåpen, mens andre store produsenter er Belgia, Brasil, Østerrike, Spania, Kina, Israel, Sveits og Tsjekkia. Fra 2000 til 2007 var USA (34 %) og Russland (27 %) de klart største leverandørene av våpen til utviklingsland. Derneft fulgte Storbritannia (9 %), Frankrike (6 %) og Kina (5 %).

Den andre hovedkilden av håndvåpen er "restvåpen," som betyr både statlig lagrede våpen som aldri ble brukt, og våpen som har blitt brukt i en konflikt som har endt, og som så kan transporteres til en ny konflikt. Våpenlagre fra Sovjetunionens tidligere militærbaser i Øst-Europa har blitt brukt som varehus for våpenmeklere basert i Vest-Europa. Men også i Vest-Europa har ikke regjeringene total kontroll over hvordan man blir kvitt gamle våpen. Ett eksempel er Østerrike i 1996 som solgte 40 000 utdaterte rifler til et sveitsisk handelsfirma, som i sin tur ulovlig solgte noen av våpnene videre til Botswana og Romania.

Det er en finurlighet at det foreligger mye mindre informasjon om tilgjengeligheten av håndvåpen og lette våpen enn for eksempel atomvåpen og kjemiske våpen, selv om håndvåpen og lette våpen helt åpenbart står for mest skade. Derfor er det vanskelig å vurdere om våpensalg fra statlige lagre har nådd toppen etter den kalde krigen, eller om disse lagrene – og dermed fremtidig salg – er økende.

4.3

Våpenomløpet

Det er et gjennomgående problem i våpenindustrien at det er vanskelig å få tak i nøyaktige og pålitelige tall. Når det gjelder import og eksport av våpen er det mange grunner til at det er slik. For eksempel finnes det få standarder for hvordan man skal rapportere våpeneksport, noe som fører til at antall og type våpen rapporteres på forskjellige måter fra land til land. En måte å redusere dette problemet på er å tette hullene ved å sammenlikne eksport- og importtallene. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig, ettersom ikke alle land rapporterer sin tollstatistikk, og en del våpentransport skjer fra stat til stat og går derfor utenom tollene. Det er dermed et paradoks at de nasjonale rapportene for våpeneksport, som blant annet eksisterer av hensyn til åpenhet og gjennomsiktighet, ofte er mindre gjennom-siktige enn internasjonal tollstatistikk.

Problemet med mangel på klart definerte standarder gjør det også lettere for våpeneksportører å omgå regelverk og eksportforbud. Small Arms Survey presenterer en lang liste med land som er kjent for å begå grove menneskerettsbrudd, som alle får mange av sine våpen fra Vest-Europa og Nord-Amerika. Også når det offisielt er forbudt å selge våpen til slike land skjer det ofte at eksportørene finner smutthull i regelverket. I EU har det for eksempel vært en våpenembargo mot Kina – det vil si at våpeneksport til Kina er forbudt – siden massakren på Tiananmen Square i 1989, men mange EU-land eksporterer likevel våpen til Kina. Et av smutthullene i EU-embargoen er at "våpen" ("arms") ikke ble definert til å begynne med, og da det ble gjort klart at det betydde "dødelige våpen" ("lethal weapons"), argumenterte britene med at ammunisjonen som britiske selskaper solgte til Kina var ment til fritidsbruk.

Skillet mellom hva som er lovlig og ulovlig våpenhandel er således ikke helt klart. I tillegg til definisjonsproblemer når det gjelder hvilke gjenstander som er lov og ikke lov, opererer våpenhandlerne delvis i en form for internasjonal legal gråsoner. Dette er fordi våpenhandel vanligvis krever at regjeringene i både eksportør- og importørlandene godtar handelen. Størsteparten av verdens våpenhandel (80 % - 90 %) foregår på denne måten. Denne handelen kan betegnes som lovlig handel.

Den resterende delen av handelen skjer på en av to måter. For det første kan det være at en regjering mener at den bør hjelpe en opprørsgruppe i et annet land for å bedre sin egen sikkerhet. Overføringen av våpnene til opprørsgruppa skjer på en lovlig måte for senderlandet, men sannsynligvis på en ulovlig måte for mottakerlandet. Denne typen våpenhandel kan betegnes som illegitim.

For det andre kan våpenhandelen være helt åpenbart ulovlig, for eksempel til kriminelle grupper eller til individer som kjøper uregistrerte våpen i land hvor registrering er påbudt.

4.4

Hva kan gjøres?

En rekke ting har blitt gjort og gjøres for å få bedre kontroll over våpenhandelen.

Et sentralt problem er våpenhandelens internasjonale natur, ettersom vi ikke har noen "verdensregjering" som kan lage og håndheve et internasjonalt lovverk for våpenhandel.

Problemet er ikke bare mangelfulle lovverk, men også svært mangelfull håndhevelse av lovene som allerede eksisterer. Dette gjelder spesielt for utviklingsland, som kan ha gode nasjonale regelverk for våpenimport, men som av forskjellige årsaker – hvor korrupsjon er en av de viktigste – ikke klarer å håndheve reglene. Av de 84 landene i bunnen av Transparency International sin Corruption Perception Index-rangering, er 34 land afrikanske. Listen inkluderer 180 land. (*Transparency International 2008*). Våpenindustrien er sannsynligvis verdens mest korrupte næring. En rapport fra US Department of Commerce konstaterte at våpenindustrien stod for 50% av alle anklager om bestikkelser. Det er liten grunn til å anta at våpenindustrien utenfor USA står for mindre korrupsjon.

Likevel er det mulig å ta i bruk visse verktøy for å (forsøke å) forhindre at våpen havner i gale hender. Vi har laget en liste over 6 viktige tiltak:

Sluttbrukererklæringer. Dette er dokumenter som undertegnes av kjøper og som er ment å garantere at våpnene ikke skal bli solgt videre fra den som selgeren anser som endelig sluttbruker av våpenet. For Norge kreves slike erklæringer fra land utenom NATO og Norden.

Våpenembargoer. Slike embargoer er åpenbart mest effektive når de er internasjonale, slik at målstaten ikke får kjøpt våpen fra noen. Men de finnes også i nasjonale og regionale varianter. USA forbyr for eksempel våpensalg til minst 26 land, mens EU i juli 2007 forbød våpeneksport til tolv land (*Directorate of Defense Trade Controls 2008; SIPRI 2007.*). På internasjonalt nivå autoriserte FN 13 våpenembargoer mellom 1996 og 2006 (*Amnesty International 2006*).

Nasjonalt lovverk. Gjennom lover kan statene bestemme hva slags våpen som kan produseres og hva slags kjøpere man kan selge til. Statene kan også tette igjen smutthullene som mange internasjonale våpenformidlere opererer i. I 2004 var det bare 25 land som hadde lover for hvordan man kan formidle våpen; 21 europeiske land, USA, Sør-Afrika, Israel og Japan (*SAS 2004*). Av disse var det bare 14 som kunne straffeforfølge borgere som hadde brutt loven i utlandet. Slike lovverk mister mye av sin verdi hvis de ikke gjelder for borgerne utenfor landets grenser, ettersom det ofte er utenfor landet at mesteparten av formidlingen foregår.

Regionalt samarbeid. Afrikanske land synes å være et hakk foran resten av verden med sine regionale avtaler. Både Southern African Development Community Protocol (som trådte i kraft i 2004) og Nairobi-protokollen (signert i 2004) er bindende avtaler som regulerer handel med håndvåpen og lette våpen (IRIN 2006). Problemet med avtalene er den begrensede kapasiteten mange av landene har til å håndheve dem, både på grunn av de mange væpnede gruppene på kontinentet og på grunn av manglende politiresurser.

Internasjonal regulering av våpenhandelen. Foreløpig har vi ingen universelt aksepterte, bindende avtaler som kan gjøres gjeldende i alle land for å forhindre uansvarlig salg av våpen. I det siste har det skjedd en bevegelse mot en slik avtale i FN-systemet. Blant annet takket være Control Arms Campaign (satt i bevegelse av Amnesty International, International Action Network on Small Arms, og Oxfam), har FNs generalforsamling i 2006 stemt for å etablere en våpenhandelavtale (Arms Trade Treaty, ATT). Arbeidet med denne avtalen pågår i skrivende stund (våren 2009). Målet med avtalen er å forby uansvarlig våpenhandel som hindrer utvikling og bidrar til ufred, menneskerettighetsovergrep og forbrytelser mot internasjonal humanitærrett.

Ta våpen ut av omløp. Dessverre er det mye mer attraktivt å selge brukte eller gamle våpen istedenfor å ødelegge dem. Samtidig som antallet destruerte våpen er lite, er antallet nyproduserte våpen stort. Et overdrevent anslag er at det produseres åtte nye skytevåpen for hvert våpen som ødelegges (i følge IRIN 2006 produseres det hvert år åtte millioner håndvåpen, i følge SAS 2001a er tallet mellom 4,3 og 6,3 millioner). På denne måten er det vanskelig å få kontroll over våpen i omløp.

Ressurser

Amnesty International (2006) UN arms embargoes: An overview of the last ten years. Hentet 11. mai 2009 fra <http://www.amnestyusa.org/document.php?lang=e&id=ENGIOR400072006>

Annan, K. (2006). Secretary-General says global outlook 'heart and soul' of Macalester College at Global Citizenship Institute inauguration in Saint Paul. Hentet 22. april 2008 fra <http://www.un.org/news/Press/docs/2006/sgsm10425.doc.htm>

Biting the Bullet (2006). Reviewing action on small arms: Assessing the first five years of the UN Programme of Action. Biting the Bullet. Hentet 11. mai 2009 fra <http://www.iansa.org/un/review2006/redbook2006/Red-Book-2006.pdf>

Directorate of Defense Trade Controls. (2008). Embargoed countries. US State Department. Hentet 21. april 2008 fra <http://www.pmdtc.state.gov/country.htm>

Grimmett, R. F. (2008). CRS report for Congress: Conventional arms transfers to developing nations, 2000-2007. Congressional Research Service. Hentet 11. mai 2009, fra http://assets.opencrs.com/rpts/RL34723_20081023.pdf

Hillier, D., & Wood, B. (2003). Shattered lives: The case for tough international arms control. Amnesty International and Oxfam International. Hentet 18. april 2008, fra http://www.controlarms.org/documents/arms_report_full.pdf
IRIN. (2006). In-Depth: Guns out of control: The continuing threat of small arms. Hentet 1. mars, 2009, fra <http://www.irinnews.org/pdf/in-depth/Small-Arms-IRIN-In-Depth.pdf>

Keller, W. W., & Nolan, J. E. (1997-98). The arms trade: Business as usual? Foreign Policy, 109, 113-125.
Leggett, I. (2001). Uganda. Oxford: Oxfam GB.

Schroeder, M., & Lamb, G. (2006). The illicit arms trade in Africa: A global enterprise. African Analyst, Third quarter, 69-78.

SIPRI. (2007). European Union approach to arms embargoes. Hentet 21. april 2008 fra <http://www.sipri.org/contents/expcon/euembargo.html>

Small Arms Survey (SAS). (2001a). 1. Small arms, big business: Summary in English. In Small Arms Survey 2001: Profiling the problem. Hentet 10. april 2008 fra http://www.smallarmssurvey.org/files/sas/publications/year_b_pdf/2001/2001SASCh1_summary_en.pdf

Small Arms Survey (SAS). (2001b). 2. Half a Billion and Still Counting: Full chapter in English. In Small Arms Survey 2001: Profiling the problem. Hentet 10. april 2008 fra http://www.smallarmssurvey.org/files/sas/publications/year_b_pdf/2001/2001SASCh2_full_en.pdf

Small Arms Survey (SAS). (2001c). 5. Crime, conflict, corruption: Summary in English. In Small Arms Survey 2001: Profiling the problem. Hentet 10. april 2008 fra http://www.smallarmssurvey.org/files/sas/publications/year_b_pdf/2001/2001SASCh5_summary_en.pdf

Small Arms Survey, & Graduate Institute of International Studies, Geneva. (2004). Small arms survey 2004: Rights at risk. Oxford New York: Oxford University Press.

Transparency International. (2006). Corruption in the defence sector. Hentet 1. mars, 2009, fra http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2006/defence_sector

Transparency International. (2008). Corruption perception index 2008. Hentet 1. mars, 2009, fra http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008

Litteratur for videre lesning:

Barash, David P. (red.): Approaches to peace: A reader i peace studies. Oxford University Press, 2000. (Se spesielt følgende utdrag i kapittel 2: Charles Osgood "Disarmament demands GRIT," Alva Myrdal "The game of disarmament" og Jonathan Schell "The gift of time.")

Holsti, K. J.: "Weapons, war, and political influence," kap. 10 i International politics: A framework for analysis. Prentice-Hall, Inc., 1995.

Howlett, Darryl: "Nuclear proliferation," kap. 19 i John Baylis og Steve Smith (red.), The globalization of world politics. Oxford University Press, 2001.

Little, Richard: "International regimes," kap. 14 i John Baylis og Steve Smith (red.), The globalization of world politics. Oxford University Press, 2001. (Beskriver spillteori, blant annet Fangens dilemma)

Ressurser om nedrustning på internett:

The Control Arms campaign: www.controlarms.org

Arms Control Association: www.armscontrol.org

Les mer om SALT og INF blant annet her: http://www.armscontrol.org/act/2002_06/factfilejune02.

UNOG (FNs kontor i Geneve): "Disarmament in Geneva," [http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpHomepages\)/6A03113D1857348E80256F04006755F6?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpHomepages)/6A03113D1857348E80256F04006755F6?OpenDocument)

UNODA (FNs nedrustningskontor): <http://www.un.org/disarmament/>

Norges Fredslag: "Atomnedrustning," <http://fredslaget.no/index.php?module=text&action=view&page=372>

NEDRUSTNING - ØVELSE I**Tid:** 30 - 60 min.**Antall deltagere:** 10 +**Mål:** Å lære nedrustningsproblematikk når det gjelder tillit og kommunikasjon.**Utstyr:** En tavle/flippover og ett rom per lag, samt noe å skrive med**Tips:** Gjøres før teorien presenteres.**Beskrivelse:**

Gruppa deles inn i to og to lag. Hvert lag bør ikke ha mer enn ti personer. Det trengs en underviser/leder per to lag. Før spillet begynner får deltakerne følgende beskjeder:

- Poenget med denne leken er å få poeng.
- Leken består av syv runder.
- I hver runde skal laget ditt bestemme seg for å ruste opp eller ikke. Første runde får man ti minutter til å bestemme seg, de neste rundene får man fem minutter.
- Avgjørelsene i laget bør tas gjennom konsensus. Hvis dette ikke er mulig, tas avgjørelsen gjennom avstemning.
- Hvis ditt lag ruster opp, og det andre laget også ruster opp, får begge lag -3 poeng.
- Hvis ditt lag ruster opp, og det andre laget ikke ruster opp, får ditt lag 5 poeng.
- Hvis ingen av lagene ruster opp, får begge lagene 3 poeng.
- Hvis ditt lag ikke ruster opp, og det andre laget ruster opp, får ditt lag -5 poeng.
- Etter den tredje runden er det mulig å forhandle etter hver runde. Hvert lag velger én representant som forhandler for laget hele spillet (man kan ikke skifte ut forhandleren underveis).
Man må ikke forhandle om man ikke vil.

Kommentar til underviseren:

I denne leken vil det mest lønnsomme være å ruste opp så sant motparten ikke gjør det. Man taper mange poeng på å ikke ruste opp hvis motparten ruster opp. Sett av tid til å snakke om øvelsen etterpå, og hvordan spillerne tenkte.

NEDRUSTNING - ØVELSE II**Tid:** 20 - 40 min.**Antall deltagere:** 10+**Mål:** Å øve seg i å tenke kritisk når det gjelder sikkerhets- og opp-/nedrustningsspørsmål.**Tips:** Gjøres etter at teorien er presentert.**Beskrivelse:**

Gruppa deles inn i de samme lagene. Hvert lag diskuterer reglene og premissene i øvelse 1, og noterer ned forslag til hvordan man kan unngå å havne i rustningsfella. Følgende spørsmål kan hjelpe dem på vei:

- Hvilke regler/premisser bidrar til at man velger å ruste opp? Likner disse reglene på virkeligheten?
- Hvilke muligheter har lagene for å bygge opp tillit til hverandre?
Hvordan kan mulighetene for tillitsbygging forbedres?
- Hvordan ville det endret tillitsforholdet om land A begynner å handle med land B?
Kan opprettelsen av diplomatiske forbindelser bidra til tillitsbygging?
- Hvordan burde tallverdiene i øvelsen se ut? Hvorfor?

Gruppene forteller så i plenum hva de har kommet frem til. Plenumsdiskusjon.

VÅPENHANDLING

Tid: 60 - 80 min.

Antall deltakere: 10 - 30.

Mål: Å lære mekanismene i verdens våpenhandel (i en svært forenklet versjon).

Forberedelser:

- Klippe opp trekanter med ca. 5cm lange sider, 30 i hvitt og 50 i gult papir. Hvite trekanter er høyteknologiske våpen. Gule trekanter er gamle våpen.
- Tre rosa og seks blå A4-ark.
- To sakser.
- Tavle/flip-over
- Spill-sett (bestående av fem lag-kort med regler pluss to kort med "den hemmelige teknologibeskjeden")

Beskrivelse:

Gruppen deles inn i 5 grupper, og hver gruppe får utlevert et lagkort.

Deltakerne får følgende informasjon:

Ressursene har følgende verdi (skrives på tavle/flip-over):

- Høyteknologiske våpen: 50
- Gamle våpen: 10
- Råolje: 2
- Diamanter: 10

Disse prisene er ikke absolutte, men kan forhandles om.

For våpen gjelder følgende regler:

- FN forbyr våpensalg til land 2 og 3. Land 1 og 5 følger FNs regler.
- Når man bruker våpen på et land, fjerner spillederen ressurser i det angrepne landet tilsvarende våpnens verdi.
- Hvis et land får våpen brukt mot seg, risikerer det å gå i minus. Gjelda må da betales til spilleder ved slutten av neste runde. Et land kan ikke gå konkurs, men opparbeider seg eventuelt gjeld fra runde til runde hvis det ikke kan betale.
- Våpenbruk meldes ifra om til spillederen etter endt runde. Landet som skal angripes skrives på våpnene som leveres til spillederen når runden er slutt.

Informasjon til spillederen:

- Spillerne informeres om at en runde varer i ti minutter.
- Spilleder registrerer mellom rundene hvilke land som bruker våpen på hvilke land.
- Land 2 får ett blått ark og lag 3 får et halvt rosa ark før hver runde.
- Før andre runde får land 1 og 5 en hemmelig teknologibeskjed av spillederen om at det kan være lurt å skaffe seg en saks. Etter andre runde informeres spillerne om at raffinert olje har verdien 10. En råolje-firkant raffineres ved å klippe den med saks til én runding.
- Spillet varer i 5 runder.

Oppsummering av spillet:

Etter den femte runden er spillet over. Spillelederen regner sammen poengene (verdien av de samlede ressursene) og rangerer landene. Hvem fremstår som tapere og vinnere? Kan det trekkes paralleller til virkeligheten? Hvordan er spillet forskjellig fra virkeligheten? Spillelederen åpner for kommentarer fra deltakerne.

Kommentar til spillelederen:

Det er mulig reglene og forutsetningene i spillet må endres etter hvert som man gjør seg erfaringer fra elevgruppe til elevgruppe. Det kan tenkes at land 5 for eksempel ikke ser nytten i å eie en saks, og at det vil være uheldig for spillet om land 4 beholder en saks og raffinerer olje selv. Det kan også være at noen av landenes målsetninger må endres, for eksempel at land 1 og/eller 5 trenger flere/andre mål enn kun å skaffe seg henholdsvis olje og diamanter. Det er også mulig at det bør åpnes for at land 1 og 5 kan selge våpen til land 2 og 3 på finurlig vis, kanskje ved å la noen elever få rollen som våpenmeklere?

Lagkort:**Land 1**

Mål: Skaffe olje.

Ressurser: 30 enheter høyteknologiske våpen (hvite trekanter).

Regler: Dere kan ikke selge våpen til land 2 eller land 3.

Land 2

Mål: Vinne krigen mot land 3

Ressurser: To blå A4-ark som må rives opp i 20 firkanter hver (ett ark blir 4x5 firkanter).

Hver firkant er en enhet råolje.

Før hver runde får dere ett nytt A4-ark.

Land 3

Mål: Vinne krigen mot land 2

Ressurser: Ett rosa A4-ark som må rives opp i 20 biter (4x5 biter).

Bitene krølles sammen og representerer diamanter.

Før hver runde får dere et halvt nytt A4-ark.

Land 4

Mål: Bli et rikt land (uavhengig av type ressurs)

Ressurser: To sakser (kan brukes eller selges til forhandlet pris)

Land 5

Mål: Skaffe diamanter

Ressurser: 50 enheter med gamle våpen

Regler: Dere kan ikke selge våpen til land 2 eller land 3.